

Beter omgaan met lastig gedrag in de klas

Gespreksmateriaal voor scholen in het voortgezet onderwijs

> Colofon

© 2016 Nederlands Jeugdinstituut

Deze publicatie is uitgebracht door het Nederlands Jeugdinstituut, op verzoek van het Ministerie van OCW

Het Nederlands Jeugdinstituut is het landelijk kennisinstituut voor jeugd- en opvoedingsvraagstukken. Het werkterrein van het Nederlands Jeugdinstituut strekt zich uit van de jeugdgezondheidszorg, opvang, educatie en jeugdwelzijn tot opvoedingsondersteuning, jeugdzorg en jeugdbescherming evenals aangrenzende werkvelden als onderwijs, justitie en internationale jongerenprojecten.

Aan deze uitgave is meegewerkt door:

Marij Bosdriesz, Mandy Evers en Daan Wienke

De illustraties met bijbehorende teksten zijn afkomstig uit het onderzoeksverslag *“De gelukkige klas; Wat maakt een klas gelukkig? Op zoek naar de kracht van de docent”* van: Trudy van de Kam- van Lent, Master SEN, Zorgcoördinator op Openbare Basisschool De Lindt, Helmond.

Nederlands Jeugdinstituut

Catharijnesingel 47

Postbus 19221

3501 DE Utrecht

T (030) 230 63 44

E info@nji.nl

www.nji.nl

In de gangen is het nog stil, maar in sommige lokalen branden de lampen al. Het is maandagochtend en we kijken binnen in de docentenkamer van een school voor Voortgezet Onderwijs.

Vanaf kwart voor acht druppelen de docenten er binnen. Sommige alleen, anderen druk pratend in groepjes. Ze pakken koffie of thee en zoeken een plek rond een van de tafels. De sfeer is ontspannen, hier en daar klinkt gelach.

Staan bij het aanrecht vertelt een collega over haar geweldige mentorklas. Ze heeft weer zin in de lessen met deze klas. Het is zo'n leuke klas, vol harde werkers en met veel gevoel voor humor. Ze lacht heel wat af met haar leerlingen!

Intussen is er nog een collega binnengekomen. Hij was al om half acht op school om de nodige voorbereidingen voor de dag te treffen. Hij pakt gauw koffie en wil eigenlijk alweer terug naar zijn lokaal. Als straks het eerste lesuur begint dan wil hij er zijn om de leerlingen te ontvangen, anders moet hij de hele les politieagent spelen. Hij heeft dit jaar weer een paar pittige klassen, met flink wat leerlingen met een 'gebruiksaanwijzing'.

Hij vangt op wat zijn collega vertelt over haar klas en loopt geïrriteerd weg. Hij kan zijn oren niet geloven. Nou doet ze het weer! Zij heeft het ieder jaar opnieuw over haar geweldige klas, maar hij werkt zich met die zelfde klas het hele schooljaar een slag in de rondte om zichzelf en de klas met al die problemen overeind te houden.

Hij weet dat ze het over dezelfde klas hebben, maar...

1. Gespreksleidraad

Handreiking voor zorgcoördinatoren

Praktische informatie

Deze gespreksleidraad vormt de basis voor een themabijeenkomst over omgaan met lastig gedrag onder leiding van de zorgcoördinator, hierna genoemd 'de begeleider'. Uitgangspunt is dat de zorgcoördinator van de school deze bijeenkomst kan organiseren en begeleiden. Maar een goede mogelijkheid is ook om dit te doen in samenwerking met een partner uit school, de jeugdhulp of het samenwerkingsverband.

Duur van de bijeenkomst

De bijeenkomst zoals hier omschreven duurt ruim anderhalf uur. De tijden die worden genoemd bij de verschillende onderdelen zijn richtlijnen. Afhankelijk van de beschikbare tijd kan een opdracht langer of korter duren.

Doelen van de bijeenkomst

Deze bijeenkomst heeft tot doel docenten meer houvast te bieden bij het omgaan met lastig gedrag, door samen kennis, vaardigheden en attitudes te vergaren waarmee het gedrag van leerlingen en docenten verbeterd kan worden.

- **Kennis: hoe zit het en waarom is dat zo?**
Deelnemers leren over achtergronden van lastig gedrag en de invloed en rol van de docent.
- **Vaardigheden: wat werkt en hoe doe ik dat?**
Deelnemers bespreken problematiek bij leerlingen, docentgedrag en wat werkt op het gebied van klassenmanagement (organisatie, instructie en relatie).
- **Attitude: wat zijn mijn eigen normen en houding en hoe beïnvloedt dit mijn werk?**
Deelnemers reflecteren op eigen normen en gedrag en de invloed die het gedrag van leerlingen op hen heeft.
- **Leren van elkaar: wat kan ik leren van mijn collega's?**
Deelnemers wisselen kennis en ervaringen uit om van elkaar te leren en zoeken samen naar mogelijkheden om elkaars expertise te benutten in de klassenpraktijk.

Materiaal:

- Geeltjes
- Stiften
- Flaps
- Hoofdstuk 2. 'Achtergrondinformatie'
- Hoofdstuk 3. 'Verder praten en lezen'

1 Welkom en start (10 minuten)

De begeleider heet iedereen welkom.

Inleiding

De teambijeenkomst gaat over omgaan met lastig gedrag van leerlingen. Voor een korte inleiding kan de onderstaande tekst gebruikt worden.

- > Als docenten hebben we allemaal te maken met moeilijk gedrag van leerlingen. Het gaat dan om gedrag dat lastig is voor ons als leraar, maar ook voor de leerling zelf en voor de andere leerlingen in de klas. Vaak vormt het gedrag een belemmering voor de ontwikkeling van de leerling zelf en voor de onderwijsleersituatie.
Over het algemeen hebben docenten meer last van externaliserend probleemgedrag. Dit is gedrag dat zich naar buiten richt, naar de omgeving. Voorbeelden hiervan zijn zich verzetten tegen opdrachten, door de instructie heen praten, agressief zijn naar klasgenoten en de leraar, brutaal reageren, ongeoorloofd muziek luisteren of de smartphone checken, anderen uitlachen, liegen, pesten, impulsief reageren, door de klas lopen, enzovoort. Internaliserend probleemgedrag, ofwel gedrag dat naar binnen gericht is zoals zich terugtrekken, geen contact leggen, faalangstig of dwangmatig gedrag wordt minder snel als problematisch ervaren. Beter gezegd: docenten maken zich hier wel zorgen over, maar het geeft minder overlast en bedreigt minder de orde in de klas.
Docenten zijn veel tijd en energie kwijt met het corrigeren van dat lastige en overlast gevende gedrag. Daardoor vermindert veelal de effectieve leertijd en dalen de leeropbrengsten van de betreffende leerling, maar ook van de andere leerlingen in de klas.

Doel van de bijeenkomst

Deze bijeenkomst heeft tot doel om in gesprek te gaan met collega's over omgaan met lastig gedrag, door samen kennis, vaardigheden en attitudes te vergaren en te delen waarmee het gedrag van leerlingen en docenten verbetert. De concrete doelen van de bijeenkomst vind je op pagina 4 van deze gespreksleidraad.

---

2 Inhoudelijke introductie (15 minuten)

Je kunt als zorgcoördinator zelf een inhoudelijke introductie geven. Maar je kunt hiervoor ook de gedragsspecialist of orthopedagoog van de school inschakelen of het samen doen met een partner uit de jeugdhulp. Bespreek onderstaande punten ter introductie. Meer informatie hierover kun je vinden in hoofdstuk 2 in dit pakket.

1. Er bestaan geen lastige leerlingen, wel leerlingen met lastig gedrag
2. De rol en het gedrag van de docent doet er toe; daarin liggen aanknopingspunten voor omgaan met lastig gedrag
3. Veel lastig gedrag komt voort uit een mismatch tussen vraag/behoefte van leerling en het aanbod vanuit de omgeving
4. Informatie over eventuele stoornissen en problemen helpt het gedrag te plaatsen/begrijpen
5. Praktijkdiagnostiek geeft een beeld van wat er in een individueel geval speelt en waar aanknopingspunten voor verandering liggen
6. Het praten over lastig gedrag ligt gevoelig en vraagt respect en vertrouwen

3 Interview in tweetallen (20 minuten)

...beschrijf drie concrete voorbeelden van gedrag waar je moeite mee hebt...

De deelnemers gaan in tweetallen in gesprek over voorbeelden van lastig gedrag van leerlingen. Tijdens de opdracht oefenen ze ook met open vragen stellen en luisteren zonder een mening te geven. De opbrengst van het gesprek is dat elke deelnemer drie concreet omschreven voorbeelden heeft genoteerd op drie geeltjes.

Instructie

Introductie: laat iedereen voor zichzelf in gedachten even teruggaan naar de afgelopen periode. Haal situaties terug waarvan jij vond dat het niet goed liep, waarin jij, een leerling en/of de rest van de klas last had van een leerling.

In tweetallen:

- Maak tweetallen, bepaal wie A en wie B is.
- B interviewt A over voorbeelden van gedrag waar hij/zij moeilijk mee om kan gaan. B luistert, stelt vragen, vat samen maar geeft geen mening. De taak van B is om A te helpen drie concreet omschreven voorbeelden van lastig gedrag te benoemen.
- Aan het eind van het gesprek schrijft B met instemming van A de drie voorbeelden op drie geeltjes

Na 7 minuten wisselen (de begeleider geeft de tijd aan):

- A interviewt B over voorbeelden van gedrag waar hij/zij moeilijk mee om kan gaan. A luistert, stelt vragen, vat samen maar geeft geen mening. De taak van A is om B te helpen drie concreet omschreven voorbeelden van lastig gedrag te benoemen.
- Aan het eind van het gesprek schrijft A met instemming van B de drie voorbeelden op drie geeltjes

Plenair

Na 14 minuten rondt de begeleider de gesprekken af. Iedereen plakt zijn of haar geeltjes op een flap.

Als iedereen de geeltjes heeft opgeplakt bekijkt de begeleider of hierin een ordening aan te brengen valt. Wat valt op? Zijn er duidelijke onderwerpen of rubrieken van lastig gedrag waar veel docenten moeite mee hebben?

---

4 Analyse... (10 minuten)

...beschrijf voor jezelf voor één situatie waarin je moeite hebt met het gedrag van een leerling.

De deelnemers buigen zich over een eigen voorbeeld van gedrag waar zij moeite mee hebben. Zij beschrijven zo feitelijk mogelijk wat de leerling deed, wat dat bij de docent opriep en vervolgens hoe hij/zij als docent reageerden op het gedrag van de leerling.

Instructie

Individueel

- Kies één van de drie lastige situaties uit om verder uit te diepen
- Beschrijf eerst zo feitelijk mogelijk er aan het gedrag van de leerling vooraf ging
- Beschrijf dan zo feitelijk mogelijk wat de leerling precies deed
- Beschrijf vervolgens wat dat bij jou als docent opriep
- Beschrijf zo feitelijk mogelijk hoe jij handelde naar de leerling en naar de groep toe
- Beschrijf tot slot het effect van jouw reactie op de leerling: wat deed de leerling?

5 Wat werkt... (35 minuten)

...bespreek de lastige situatie en de effecten daarvan op jou en de effecten van jouw gedrag op de leerling en wat je eventueel anders had kunnen doen.

De deelnemers gaan in groepen uiteen om een aantal casussen te bespreken. Het doel is dat de deelnemers leren van elkaar door onderling ervaringen uit te wisselen en tips te geven.

Instructie

In drietallen

- Er zijn drie rondes, ieder heeft 10 minuten de tijd om een casus te bespreken aan de hand van de vorige opdracht
- Maak drietallen, bepaal wie A, B en C is
- A leest voor wat hij/zij opgeschreven over de lastige situatie
- B en C mogen verhelderende vragen stellen
- Als de situatie duidelijk is, gaan B en C hardop in gesprek met elkaar. Zij formuleren één compliment voor A en twee tips over hoe A het een volgende keer anders aan zou kunnen pakken, wat A anders zou kunnen doen, en belangrijk: het te verwachten effect van dat andere handelen. Gebruik daarbij desgewenst de tabel 'Wat werkt bij het omgaan met lastig gedrag?' op pagina 11
- A noteert het compliment en de twee tips.

Na 10 minuten wisselen (de begeleider geeft de tijd aan)

Plenair

Als iedereen aan de beurt is geweest maakt de begeleider een rondje: noem één tip die je hebt gekregen (of gegeven, of gehoord!) waarmee je aan de slag gaat.

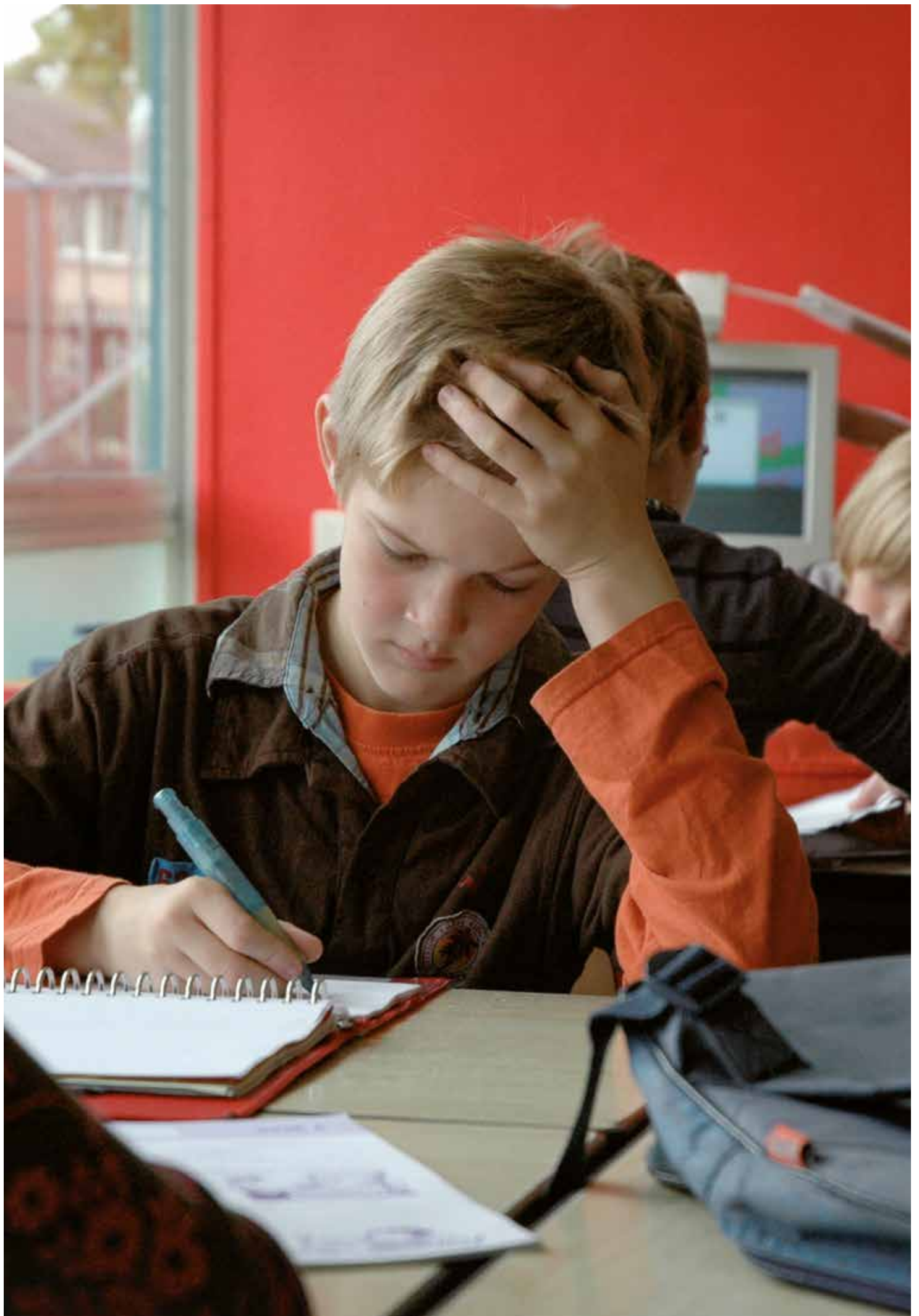
---

6 Het vervolg en afsluiting (10 minuten)

De begeleider inventariseert met het team welke behoefte er is aan vervolgvactiteiten. Wat is er in ons team nodig om het gesprek op gang te houden over lastige situaties en lastig gedrag? En hoe kunnen we in de klassenpraktijk gebruik maken van elkaars expertise?

Hierbij kan het derde hoofdstuk 'Verder praten en lezen', als inspiratie dienen. Daarin is een overzicht te vinden van mogelijkheden om in de dagelijkse schoolpraktijk ervaringen te delen en elkaar feedback te geven over het omgaan met lastig gedrag. Daarnaast worden in dit hoofdstuk suggesties gegeven voor websites en boeken over omgaan met lastig gedrag in het onderwijs.

Tot slot evalueert de begeleider de bijeenkomst.

2. Achtergrondinformatie

“Er bestaan geen lastige leerlingen, wel leerlingen met lastig gedrag”. In het denken en praten over moeilijke onderwijs- en opvoedingssituaties is dit pedagogische uitgangspunt een belangrijke basis. De omgeving speelt een belangrijke rol. Gedrag, ook lastig gedrag, vindt altijd plaats in interactie met de omgeving; de leraar, de medeleerlingen, de klassensituatie, de thuissituatie, de opdrachten die de leerling moet uitvoeren, enzovoort. Dat betekent ook dat jouw rol als docent er toe doet. De manier waarop jij naar een leerling kijkt, wat het gedrag van die leerling bij jou teweeg brengt en de manier waarop je jouw klassenorganisatie, je instructie en jouw relatie met de leerling vorm geeft heeft effect op het gedrag van de leerling. Het gaat dus niet zozeer over lastig gedrag van leerlingen, maar over de handelingsvragen van docenten die voortkomen uit gedrag van leerlingen. Daarmee heb je zelf de tools in handen om het gedrag te veranderen of er anders mee om te gaan.

Als docenten leggen wij de verantwoordelijkheid voor tegenvallende prestaties van leerlingen vaak bij de leerling zelf ('externe attributie'). Hoe vaak zeggen we niet: “als J. nou eens meer z'n best zou doen... M. let ook nooit op in de klas... S. maakt z'n huiswerk gewoon niet... A. heeft nooit z'n spullen bij zich... K. doet nooit mee aan de discussie... E. stoort anderen voortdurend...”. Maar vragen we ons dan ook af waarom die leerling dat wel of niet doet? Kijken we achter het gedrag? Waarom blijft die leerling niet zitten? Waarom maakt ie z'n huiswerk niet? Enzovoort. Vaak blijken daar allerlei redenen en oorzaken voor te zijn, die we zeker kunnen aanpakken. En dan zijn we ineens zelf aan zet.

Want... kijken we ook kritisch naar ons eigen gedrag? Ons eigen klassenmanagement? Stellen we onszelf de juiste vragen? Heb ik gezorgd voor een voldoende passend onderwijsaanbod, passend bij de leerstijl en mogelijkheden van mijn leerlingen? Heb ik gezorgd voor goede feedback en zo nodig voor aangepaste instructie? Heb ik voldoende variatie aangebracht in de klassenorganisatie en hulpmiddelen? Heb ik voldoende gecontroleerd of leerlingen begrepen hebben wat er van hen verwacht wordt?

Van der Wolf en Van Beukering (2009) beschrijven probleemgedrag aan de hand van vier aspecten:

- **Situatief:** Probleemgedrag wordt in hoge mate bepaald door de situatie waarin het zich manifesteert en door de personen die zich in de situatie bevinden. Het gedrag kan in de ene situatie meer problemen oproepen dan in de andere.
- **Relationeel:** Probleemgedrag heeft altijd een relationeel en communicatief aspect. De leerling brengt gedrag in, maar ook de leraar. Op deze manier kunnen specifieke interactiepatronen ontstaan die een zekere stabiliteit krijgen.

- **Relatief:** Er bestaat geen absolute maat voor 'goed' en 'slecht' gedrag. Docenten beoordelen probleemgedrag vaak heel verschillend.
- **Fluctuerend:** In de ene periode kunnen gedragsproblemen heftig zijn en in een volgende periode nemen ze weer af.

Wat kan je in het algemeen doen in het omgaan met lastig gedrag?

Een eerste stap is om een pedagogisch denkkader te gebruiken waarmee lastig gedrag geduid kan worden. Een veelgebruikt model is het interactionele model; daarin wordt ervan uitgegaan dat gedrag ontstaat in interactie met de omgeving. De leerling en zijn omgeving zijn in continue interactie met elkaar. De leerling vraagt met zijn gedrag om een bepaalde pedagogische reactie, de docent reageert met een pedagogisch antwoord of aanbod. Gedragsproblemen kunnen dan gezien worden als een mismatch tussen de vraag van de leerling en het aanbod van de omgeving, waaronder het handelen van de leraar. Met deze benadering erken je als docent dat je medeverantwoordelijk bent voor de oplossing en dat niet alleen de leerling 'het probleem' is.

Een tweede stap is het kennismaken van informatie over problematieken en stoornissen. Is er bij een leerling sprake van een diagnose of problemen in de thuissituatie? Dan loont het om erover te leren en te lezen: wat is de invloed van een onrustige thuissituatie op het functioneren van leerlingen? Waar hebben kinderen met autisme of ADHD of ODD over het algemeen last van in het dagelijks functioneren? Wat zijn in het algemeen handige tips en adviezen? Er zijn veel publicaties en websites te vinden waar verschillende soorten stoornissen en problematieken beschreven staan, met daarin algemene tips en adviezen voor docenten en opvoeders. Lezen en leren over stoornissen helpt om begrip te krijgen voor en

inzicht te krijgen in het gedrag van een leerling en geeft algemene praktische tips voor 'hoe om te gaan met...'

Hoe kan een leerkracht maatwerk bieden bij het omgaan met lastig gedrag?

Het opvolgen van algemene adviezen en tips kan genoeg zijn om weer op het juiste spoor te komen met een leerling. Maar vaak bieden adviezen en tips niet voldoende aanknopingspunten voor het omgaan met *deze* leerling in *deze* situatie met *deze* docent in *deze* klas. Iedere docent kent het gevoel van frustratie bij het krijgen van tips en suggesties ("Makkelijk gezegd, maar dat kan bij ons niet, dat werkt niet bij deze leerling, daar hebben wij geen ruimte/tijd/menskracht voor"). Omgaan met *deze* leerling vraagt maatwerk. Het maatwerk begint bij een meer uitgebreide praktijkdiagnostiek: "wat gaat er mis, wanneer gebeurt dit, wat is de achtergrond van deze leerling, wat is de geschiedenis op school?" Kortom; in het nagaan waar bij deze leerling in zijn context mogelijke aanknopingspunten zitten voor verandering. Een docent moet op onderzoek uit gaan: wat heeft deze leerling nodig om toch te kunnen functioneren in de klas? En wat kan ik anders doen om de leerling te ondersteunen?

Als bekend is waaraan een leerling behoefte heeft, wat er nodig is in de onderwijsleersituatie, dan kan gekozen worden voor een specifieke aanpak. Vaak bestaat die aanpak uit een combinatie van een aanpassing in de onderwijsleersituatie en aangepaste instructie, (extra) ondersteuning van de leerling en soms ook behandeling in de jeugdhulp. Elke school heeft wel een route of structuur om extra ondersteuning of jeugdhulp in te schakelen. De docent vormt daarvoor het startpunt, want zij is degene die signaleert dat er belemmeringen in de ontwikkeling ontstaan.

Omgaan met lastig gedrag bespreekbaar maken

Leraren ervaren vaak barrières om met collega's over lastig gedrag te spreken. Dat heeft te maken met het gegeven dat waarneming en interpretatie van lastig gedrag te maken heeft met de normen, waarden en overtuigingen van de docenten. Deze verschillen van persoon tot persoon, en praten over deze persoonlijke verschillen kan bedreigend zijn. Wanneer het onderwerp 'lastig gedrag' aan de orde komt, zal het niet alleen gaan over de leerling. Het zal ook moeten gaan over de handelingsverlegenheid van de leraar. Opmerkingen als: "Ik heb geen moeite met die leerling hoor, het gaat bij mij in de les prima" werken als een rem op openheid en jezelf kwetsbaar durven opstellen. En dat zijn juist de ingrediënten die voorwaardelijk zijn voor een zinvolle en 'lerende' gedachtenwisseling. Uitwisselen van ervaringen en leren van elkaar vraagt om een veilige en open sfeer waarin oordelen en meningen achterwege gelaten worden.

Schema 'Wat werkt?'

In het schema op de volgende pagina wordt een ordening gegeven van concrete adviezen voor docenten voor wat zij kunnen doen bij lastig en/of overlast gevend gedrag. Vanuit de drie kernelementen van klassenmanagement 'organisatie', 'instructie', en 'relatie' worden tips gegeven voor handelen op het niveau van de individuele leerling, de klas of groep en de school als geheel. De tips gelden uiteraard niet voor *élke* leerling met lastig gedrag, en ook niet in gelijke mate. Het schema kan gebruikt worden als hulpmiddel om na te gaan wat bij *deze* leerling, in *deze* klas, bij *deze* docent behulpzaam kan zijn.

Dit zijn adviezen voor het handelen van de docent ten behoeve van leerlingen met lastig gedrag, maar in feite zijn het maatregelen waar *alle leerlingen* in de klas baat bij hebben. Deze adviezen zijn deels gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek en deels op praktijkonderzoek en breed gedeelde ervaringskennis.

Wat werkt bij het omgaan met lastig gedrag?

	Organisatie	Instructie	Relatie
Leerling	<ul style="list-style-type: none"> • Geef de leerling een rustige plek in het lokaal, waar zo min mogelijk afleiding is • Geef leerlingen verantwoordelijkheden in de les, waarmee hun eigenwaarde vergroot wordt • Schep voorwaarden voor veiligheid en voorspelbaarheid • Bereid de leerling (via mentoraat) voor op overgangen van programmaonderdelen en veranderingen in het dagprogramma 	<ul style="list-style-type: none"> • Maak tijd voor herhaalde instructie (individueel of in groepje) • Herhaal de opdracht en check of de opdracht begrepen is • Deel meer complexe taken op in kleine, overzichtelijke delen • Begeleid de leerling bij de planning van taken • Betrek de leerling actief bij het stellen en evalueren van leerdoelen • Laat eventueel een andere leerling de leerling met extra ondersteuningsbehoeften helpen 	<ul style="list-style-type: none"> • Maak contact met de leerling, toon belangstelling • Kijk achter het gedrag. Wat maakt dat deze leerling dit gedrag vertoont? • Ga in gesprek met de leerling om erachter te komen wat zijn ondersteuningsbehoefte in jouw les is • Waardeer en complimenteer de leerling met dingen die hij/zij goed doet • Bied de leerling voldoende kansen om positieve ervaringen op te doen met leren • Laat de consequenties van gedrag zien • Benoem alternatieven voor het ongewenste gedrag in positieve termen
Klas	<ul style="list-style-type: none"> • Bied de leerling voldoende gelegenheid om te bewegen en te ontspannen • Zorg voor variatie in opstellingsvormen in het lokaal; lang niet alle leerlingen gedijen in een tafelgroep • Werk met vaste tijdschema's voor activiteiten in de les • Kondig wijzigingen in het programma tijdig aan 	<ul style="list-style-type: none"> • Ondersteun je instructie visueel, bijvoorbeeld met tekst op het bord • Presenteer de opdracht zo boeiend mogelijk • Geef één opdracht tegelijk • Geef de leerlingen voldoende tijd om de opdracht uit te voeren • Varieer individuele en groepsopdrachten en deel groepen daarvoor zorgvuldig in • Bied structuur in tijd, ruimte, regels en taken • Betrek alle leerlingen actief bij groepsactiviteiten • Geef voortdurende aandacht aan sociale competenties en weerbaarheid 	<ul style="list-style-type: none"> • Beloon gewenst gedrag; Besteed zo min mogelijk aandacht aan negatief gedrag • Bespreek met de klas dat elke leerling eigen talenten en beperkingen heeft • Bespreek hoe leerlingen anderen kunnen helpen • Stel met de leerlingen aan het begin van het jaar gezamenlijke gedragsregels op • Handhaaf die regels consequent • Stimuleer dat iedereen elkaar op die regels aanspreekt
School	<ul style="list-style-type: none"> • Zorg voor een goede ondersteuningsstructuur, waarin geregeld is: • Signalering/vaststellen ondersteuningsbehoeften • Beoordeling signalen, behoeften, mogelijkheden • Vaststellen van het benodigde aanbod aan onderwijs, ondersteuning en hulp • Inschakelen van jeugdhulp • Uitvoering van afgestemd aanbod van onderwijs, ondersteuning en jeugdhulp • Evaluatie van doelen en aanbod • Maak daartoe goede afspraken met schoolbestuur – samenwerkingsverband – gemeente • Zorg voor een Time-Out-plek voor leerlingen die zich even terug moeten trekken 	<ul style="list-style-type: none"> • Bespreek altijd met ouders welke aanpak zij gebruiken en wat werkt bij hun kind • Betrek ouders bij het vaststellen van ondersteuningsbehoeften, te behalen doelen, benodigd aanbod, evaluatie van doelen en uitvoering van hulp • Bied voldoende en passende mogelijkheden voor professionalisering van docenten in het omgaan met leerlingen met moeilijk gedrag en achtergronden daarvan • Bied passende activiteiten aan op het gebied van sociale competenties en weerbaarheid 	<ul style="list-style-type: none"> • Zorg voor een veilige leeromgeving met een positieve cultuur, waarin iedereen zich welkom voelt en gewaardeerd wordt • Draag de gezamenlijke visie en waarden uit met betrekking tot gewenst gedrag en respect voor elkaar • Wees alert op pestgedrag, juist ook buiten de klas en niet alleen voor de eigen leerlingen • Neem signalen van pesten van leerlingen of ouders altijd serieus • Beschouw en betrek ouders als pedagogisch partner in de school en rond hun kinderen

3. Verder praten en lezen...

Verder praten

Er zijn verschillende mogelijkheden waarop een vervolg gegeven kan worden aan de impuls die met een thema-bijeenkomst gegeven is aan het gesprek met elkaar over lastig gedrag.

Vorm	Toelichting	Voordelen+/Nadelen-	Voorwaarden
Spontane raadpleging	Elkaar bevragen in de alledaagse omgang	+ Gemakkelijk, want geen formalisering - Blijft overgeleverd aan toeval	Vooronderstelt samenwerkingsklimaat waarin zelfonthulling en feedback 'normaal' zijn
Collegiale consultatie met feedback	Systematische gespreksvorm, waarmee probleemoplossend vermogen van de inbrenger wordt vergroot	+ Leidt tot vergroting gedragsrepertoire + Vergroting lerend vermogen team - Blijft beperkt tot individuele Leerlingen	Moet eerst getraind worden Bijhouden van methode-integriteit
Kijken bij elkaar	Docenten observeren elkaars handelen in de klas	+ Vergroot handelingsrepertoire door alternatieven te zien + Leren van elkaar gestimuleerd - Een aanpak is soms ook persoons-/ karaktergebonden	Vraagt wat organisatorische creativiteit om docent vrij te roosteren
Lesobservatie	Collega, ZoCo of coach observeert het benoemde lastige gedrag en reactie / pedagogisch antwoord docent, en geeft feedback	+ Efficiënte mogelijkheid van gerichte feedback - Observatie kan snel gekleurd zijn door eigen opvattingen observator	Vereist een observatielijst met vaste punten die vooraf bepaald, bekend en/of besproken zijn
Video-interactie-begeleiding	Handelen van de docent (en leerling) wordt gevolgd met video. Na afloop of synchroon wordt feedback of advies gegeven	+ Efficiënte en doeltreffende mogelijkheid voor feedback + Synchroon coachen werkt zeer sterk voor uittesten nieuw gedrag - Soms 'te dicht op de huid'	Begeleiders nodig die geschoold zijn in (S)VIB Vraagt vertrouwen en open mind van docenten
Reguliere leerlingen-bespreking	Aansluitend aan bijvoorbeeld rapportbespreking of zorgoverleg	+ Geen apart onderdeel + Lastig gedrag/overlast gevend gedrag als vast agendapunt + Ook aandacht voor gedrag van de klas - Gevaar voor 'te snel oplossingen formuleren', in plaats van éérs goede analyse	Strakke leiding om te voorkomen dat aandacht onevenredig wordt verdeeld Aandacht voor analysefase
Incidenten-bespreking	Systematische manier om lastig gedrag als incident aan de hand van vier stappen uit te diepen	+ Systematiek dwingt tot doordachte oplossingen - Vraagt vrij veel tijd per casus	Vereist scholing in de methode, evenals deskundige gespreksleiding

Vorm	Toelichting	Voordelen+/Nadelen-	Voorwaarden
Thematisch overleg	Als team aandacht besteden aan thema, zoals lastig/overlast gevend gedrag	<ul style="list-style-type: none"> + Verdieping in thema leidt tot leren-van-elkaar - Focus op thema kan ten koste gaan van focus op de betreffende leerling(en) 	Vraagt deskundige gespreksleiding
Co-teaching	Werkwijze waarbij meer dan één docent tegelijk werkzaam is in een (heterogene) groep	<ul style="list-style-type: none"> + Mogelijkheden voor observatie en feedback + Meer aandacht voor leerlingen met moeilijk gedrag - Kan tot vaste rollen leiden i.p.v. leren 	Vraagt creativiteit voor het organiseren hiervan. Goede afspraken nodig over rollen
Intervisie	Systematische werkwijze om visies op situaties uit te wisselen en daardoor van elkaar te leren	<ul style="list-style-type: none"> + Draagt bij aan nieuwsgierigheid naar elkaar, en daarmee aan vergroting van lerend vermogen - Kan minder gewenste andere groepsprocessen activeren 	Vraagt in ieder geval voor de eerste bijeenkomsten gespreksleiding ('begeleide intervisie')
Gesprek over SOP, (schoolondersteuningsprofiel)	Om het SOP vast te stellen gaat het team in gesprek over wat zij aankunnen in de klas, ook op het gebied van gedrag	<ul style="list-style-type: none"> + Draagt bij aan openheid over eigen handelen + Maakt omgaan met gedrag tot Teamverantwoordelijkheid - Soms SOP te veel strategisch opgesteld 	Model dat gebruikt wordt voor SOP moet uitnodigen tot dit gesprek.
Functionerings- of POP-gesprek	Aandacht voor eigen deskundigheid in omgaan met gedrag en evt. benodigde scholing	<ul style="list-style-type: none"> + kan aanleiding zijn om scholing of coaching te zoeken - Soms te bedreigend om hier open over te spreken met leidinggevende 	Open houding van beide kanten en geen afrekencultuur, maar eigen kracht versterken

Verder lezen

- Lieshout, T. van (2009) *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen*. Uitgever: Bohn Stafleu van Loghum, Houten
De kern van de aanpak van de adviezen is de bereidheid van de beroepsopvoeder om áchter het probleemgedrag te willen kijken en om bestaande positieve gedragingen uit te breiden. Hierdoor past het boek in de trend van de tegenwoordige hulpverlening om vooral oplossingsgericht en niet zozeer probleemgericht bezig te zijn. Deze aanpak biedt meer openingen en perspectief in problematische opvoedingssituaties.
- Wolf, K. van der & T. van Beukering (2009). *Gedragsproblemen in scholen. Het denken en handelen van docenten*. Leuven/Den Haag: Acco
In dit boek staat de onderwijsleersituatie centraal, vooral het denken en handelen van docenten. Het gaat in dit boek om de visie, houding, overtuigingen en gevoelens van docenten ten opzichte van gedragsproblemen en hun strategieën: Wat doen ze om gedragsproblemen te voorkómen, te beperken of op te lossen?
- Jong, W. de (2014) *Gedrag is meer dan je ziet*. Uitgever: Pica, Huizen.
Bij 'uitdagend' of 'ongewenst' gedrag is het voor docenten soms moeilijk vast te stellen of het gaat om een fase in de normale ontwikkeling van het kind, of dat er sprake is van risicovol en op den duur ontwrichtend gedrag. Het is van groot belang dat docenten beseffen dat gedragsproblemen niet alleen te wijten zijn aan de leerling. Inzicht in de verschillende oorzaken van gedragsproblemen is dan ook onontbeerlijk. In de derde druk van dit boek wordt gekeken naar de verschillende domeinen (leerling, gezin, school en omgeving) en de daarbij behorende risicofactoren.
- Overveld, K. van (2012) *Groepsplan Gedrag*. Uitgever: Pica, Huizen.
Het hart van het boek bestaat uit het Groepsplan Gedrag, een formulier dat de docenten aantal malen per jaar invult. Het groepsplan bestaat uit drie preventieniveaus. In niveau 1 staat de groep centraal. Niveau 2 is gericht op kwetsbare leerlingen. De leerling met ernstig probleemgedrag wordt besproken in niveau 3. De docent krijgt handvatten aangereikt om de functie van het lastige gedrag te doorgronden, evenals handelingsstrategieën en interventies.
- Rutter, M. (1975) *Helping troubled children*. London: Plenum Press
- www.gedragsproblemenindeklas.nl
Deze site en een boek voor het PO en een boek voor het VO bieden praktische adviezen voor gebruik in de klas, naast informatie over achtergronden van gedrag. Gedragsproblemen oplossen is altijd maatwerk. Zoek de handreikingen die passen bij jou als docent, bij het kind en de ouders. Soms zul je merken dat de gekozen handreikingen niet werken bij dit kind, deze docent en deze ouders. Zoek dan verder en bedenk dat gedragsverandering een lange adem vergt. En vergeet niet: elk kind is uniek, zelfs al heeft het een probleem met een algemene naam.
- www.drukindeklas.nl
'Druk in de Klas' is een methode voor basisschool docenten om ADHD-gedrag (hyperactiviteit/impulsiviteit en concentratieproblemen) aan te pakken waarbij we kinderen in de klas en uit de gezondheidszorg willen houden. De methode, bestaande uit een werkboek voor docenten is bedoeld voor kinderen met en zonder diagnose ADHD en kan zonder aanvullende training zelfstandig door de docent in de klas worden gebruikt.
- www.nji.nl/dossiers
Het Nederlands Jeugdinstituut heeft een website met kennisdossiers met daarin achtergrondinformatie en kennis over 'wat werkt' bij verschillende stoornissen.
- www.balansdigitaal.nl/stoornissen/leer-en-gedragsstoornissen
Balans is de Landelijke vereniging voor ouders van kinderen met een leer- en/of gedragsstoornis, zoals ADHD, dyslexie, Asperger, ODD/CD en PDD-NOS. Naast informatie en advies voor ouders geven zij ook veel nuttige tips voor docenten.

In de gangen is het nog stil, maar in sommige lokalen branden de lampen al. Het is maandagochtend en we kijken binnen in de docentenkamer van een school voor Voortgezet Onderwijs.

Vanaf kwart voor acht druppelen de docenten er binnen. Sommige alleen, anderen druk pratend in groepjes. Ze pakken koffie of thee en zoeken een plek rond een van de tafels. De sfeer is ontspannen, hier en daar klinkt gelach.

Staan bij het aanrecht vertelt een collega over haar geweldige mentorklas. Ze heeft weer zin in de lessen met deze klas. Het is zo'n leuke klas, vol harde werkers en met veel gevoel voor humor. Ze lacht heel wat af met haar leerlingen!

Intussen is er nog een collega binnengekomen. Hij pakt een kop koffie en vangt op wat zijn collega vertelt over haar klas. Op zijn gezicht verschijnt een glimlach als hij er bij komt staan. Hij denkt aan zijn eigen lessen met deze klas. Het is een leuk clubje, met flink wat leerlingen met een 'gebruiks-aanwijzing'. In het begin van het schooljaar had hij er zijn handen vol aan, maar nu...

Het heeft hem goed gedaan om erover te gaan praten. Door samen met collega's oplossingsgericht te reflecteren op zijn eigen handelen, denken en zijn, heeft hij zichzelf beter leren kennen. Hij heeft zich verbaasd over zijn eigen mogelijkheden en kwaliteiten. Na een intervisieopdracht in zijn team besloot hij om de leerlingen meer oprechte complimenten gaat geven. Hij richt zich daardoor meer op wat goed gaat. Hij kijkt en luistert naar de leerlingen om ze echt te kunnen begrijpen en ziet nu de mogelijkheden die ze hebben. Het werken met deze klas is er een stuk leuker op geworden!

Nederlands
Jeugdinstituut

Nederlands Jeugdinstituut

Postbus 19221
3501 DE Utrecht

T 030 230 6344

E info@nji.nl

www.nji.nl